

mot követően a török szőnyegművészet leggazdagabb kincstára, sőt 17. századi anyaga annak anyagát is felülmúlja.

A kiállításon számos olyan kora-oszmánkori alkotás látható, amely csoportjának legkiemelkedőbb darabjai: köztük a híres "Crivelli" szőnyeg, továbbá több variációban "erdélyi", hatszlopos "Ladik", "Gördes" stb. imaszőnyegek.

Ez az anyag a tavalyi év folyamán nagy sikerrel Londonban és Isztambulban is szerepelt. A keleti szőnyeg, amely egy távoli, egzotikus világ megnyerő, színpompás művészete, de mivel a régi magyar otthonok legkedveltebb dísze volt, ezt teljesen magunkénak érezhetjük.

A kiállítás az **Iparművészeti Múzeum** keleties hangulatú kupolatermében **1997. július 8- szeptember 14. között látogatható, keddenként díjmentesen.**

Batári Ferenc

A Fővárosi Örmény Klubban 1997. jul 17-én elhangzott előadás:

Fémművesség és az örménység

Címválasztásom, úgy gondolom, világosan elárulja, hogy meg akarom kerülni az örmény ötvösség fogalmát. Hiszen abban az esetben pontosítanom kellene, az ókori, középkori, az örmény államiság idején űzött, vagy éppen a diaszpóra ötvösségéről kívánok-e beszélni. Az ilyen megközelítésnek előfeltétele kellene, hogy legyen, az örökölt műtárgymennyiség meggyőző ismerete, már publikált feldolgozása. Mint átlagos ötvösisme-rettekkel rendelkező embernek, még arról sincs tudomásom, hogy ez a felmérés egyáltalán megtörtént-e, és ha igen, akkor hol és mikor került kiadásra. Ezért inkább csak arról kívánok beszélni, az idők folyamán milyen kultúrák hatása összegződhetett a tárgyalkotás azon területén, melyet az örménység, hasonlóan a világ valamennyi népéhez, nemes vagy színesfémekből létrehozott a közösségi ünnepei, a templomai vagy csupán önmaga ékesítésére. Az egyenes vonalú fejlődést feltételező történet szemlélet szerint a fémek megmunkálásának ismerete döntő fordulatot jelentett az emberiség "fejlődésében". Ezzel szemben, amikor a leleteket elemezzük, arra a meglepő eredményre jutunk, hogy a megjelenő technikák már első felbukkanásukkor készen vannak, és azokhoz a további évezredek már csak kiegészítésekkel járultak hozzá. Például a ma legkorábbinak ismert bronzszobor töredék (felirata alapján datálható, Krisztus előtt 2300-ból) olyan metallurgiai ismeretekről tanúskodik, amelyekhez nincs mit hozzáfűznünk. De ugyanezt elmondhatjuk a kovácsolt, kalapált, domborított vagy cizellált tárgyokról is, e korai darabok technikai megoldása mindig csak újabb rejtélyt állít eléink.

Az örmény nép múltjának kútjába ezúttal az Urartu-i királyság tárgyi hagyatékaig merülünk le. Ez a királyság nagyjából Nagy-Örményország területét foglalta el és a hetita birodalom, valamint az asszír művészet emlékeivel rokonítható tárgyi emlékeiből bőven található Ankara, Jereván és Szentpétervár múzeumaiban.

Az állam középpontja a Van-tó vidékén volt, legjelentősebb lelőhelyei: az Erzincan melletti Altin-tepe, (sokatmondó név: Aranydomb) és a Jereván melletti Karmir-Blur (Vörös domb), ahol 1936-tól máig tart a feltárás. Ehelyt Kr.e. 9-6. századig lakott település és annak citadellája szolgáltatja a következő ismertető mőtárgyakat. A 2500 évvel ezelőtti szkíta támadás áldozatául esett város és vár feltárt falai között tömegével kerültek elő használati és dísz tárgyak, de még elszenesedett gabona is. A legjelentősebb tárgyak feliratai megőrizték Mena, Argisti, Sarduri és Ruzsa uralkodók nevét. Nagy mennyiségű fegyver, bronzpajzs, sisak, lószerszám mellett ezüstedények, aranygombos bronzfedő, szertartási és használati eszköz jött a napvilágra. Mind az Altin-tepe-i, a Van-vidéki, és a Karmir Blur-i feltárásoknál előfordulnak öntött bronz bútorelemek, lábak, karfák, támasztékok. A hatalmas, vékonyfalú üstök öntése ma is komoly feladatot jelentene. A leletek között igen sok vörös engobe (földfesték) színezésű, csiszolt felületű edény található. Ezek bronzedények mintájára készültek, amit az Altin-tepéből előkerült fém és az ismeretlen lelőhelyű, de azzal formában, méretben és tagolásban azonos cserép tárolóedény egyértelműen bizonyít. A bronz számunkra olyannyira értékelt patinája használata idején nem létezett, állandó csiszolása következtében akkor megjelenése megtévesztően közel állhatott cserép testvérehez.

A szkíta támadás, makedón invázió idejéről való hellenisztikus kultúrjavak tömege után a bizánci művészet világába illeszkedő tárgyak kerülnek szemünk elé. A konstantini rendelet megelőző, 300 körül létrejött első keresztény állam, a mai Grúzia egy részét is magába foglaló Arménia, a korai liturgikus eszközök fejlődését is elénk tárja. Széles szájú, bronz kehely, bronz vagy ezüst füstölők, talp nélküli, öblös, domborított aranykehely képviseli a kort bemutatott tárgyaink között. Az öntött ezüst, bronz, arany körmeneti és mellkeresztek a hazai leletanyagból ismerősek. Általános kedveltségnek örvendett a bizánci műgyakorlatban annyira kedvelt rekeszzománc technika a Kaukázus vidékén is.

Mivel Bizánc ismert zománcmunkáinak korba helyezése történeti okból kérdésesek, hiszen nagyjából csak az tudható azokról, hogy a város 1208-as kirablása előtt készültek, a grúz és örmény feliratos zománcképeknek egy jövőbeni, összehangolt és elfogulatlan kutatás során igen komoly szerepük lehet. Ez a terep további nehézségeket is tartogat, az ikonok sérülése, elrablása következtében sűrűn előfordul eredetileg egymástól idegen elemek összeillesztése. Példánkon egy Istenanya feliratú borításba egy Pantokrátor képet helyeztek. Egy XII. századi keretből kiemelt részlet számunkra azért érdekes, mert kaukázusi továbbélését bizonyítja a Szaszánida palmettás rácsmintának, amely a magyar honfoglaláskori ötvösségnek is lényeges összetevője volt. Nagy Szulejmán korát idézi /aki melleleg képzett ötvös volt/ egy áttört aranyborítású ezüstedény aprólékos, ugyanakkor lendületes, perzsás díszítésével, foglalt köveivel. Száz évvel későbbi Levan király és felesége domborított alakja, melyhez számos analóg darabot készítettek a XVII. századi Erdélyben, román fejedelmek és bojárok rendelésére Szeben és Brassó mesterei.

Értékes, régi darabok megbecsüléséről tanúskodik az a Mária-ikon, melynek X. századi központi alakját és egy 1784-es Jessze vesszeje kompozíciót egyesítettek az 1644-ben alkotott, a nagy ünnepeket ábrázoló kerettel. /Feltehetően ebben Pantokrátor-kép volt/. Az iszlám térnyerése óta az örménységet nagyrészt mohamedán népek veszik körül. Öltözékekben, ízlésben állandó, közvetlen perzsa hatás érte. Ez az egyáltalán nem puritán, rafinált színkultúrát, fejlett kézművességet őrző világ XIX. századi képét állítják elének a bemutatott példák: Muhammed Ali ilyennek látta Fath Ali sah udvarát. Az európai technikával, vászonra, olajjal festett képek jellegzetes kor és ízlésvilágot közvetítenek. A nyugati művész ábrázolta kaukázusi szépség nemcsak szűkebb hazája, de a Balkán vidékén is általános ékszervelet megörökítése révén fontos dokumentum. Maguk az ékszerelemek hagyományos, nemegyszer antik formákat konzerváltak, ezeket szinte lehetetlen etnikumhoz kapcsolni.

A tárgyak többségén alkalmazott filigrántechnika, még változataiban is, a leginternacionálisabb műfaj. Azonos felépítési elv szerint - s így hasonló mintával- készülnek darabok Skandináviától Olaszorszáig, Hollandiától Kínáig. Gyakorlatilag akármelyiket készíthette örmény mester, akár idegen megrendelésre is.

A zord hegyek lakói maguk gondoskodnak személyes biztonságukról, ebből megérthetjük azt a büszke öntudatot, mely az értékes anyagú, szép kidolgozású, vagy egyszerűen az őstől örökölt szerszám viselete elárul. Ezt olvashatjuk le az európai művész rajzáról, melyen férfitársaságot ábrázol, 1860 körül. Onnan 1840-es években festett Karadzsan arcképe az európai divat elfogadása mellett, még őriz helyi színeket. Nem szeretnék csalódást okozni, hogy olyan kevés konkrétummal igyekeztem hallgatóim várakozásának eleget tenni. Az Örmény viseletek című albumban, további adatok nélkül, látható Michael Tuzián, híres ötvös arcképe. Az 1979-es, budapesti, Kaukázusi fémművesség című kiállításon szerepelt Kujumdzsan mester domborított és cizellált vázája. Eleven bulgár-örmény ötvössel pedig a nyíregyházi alkotótelepen volt alkalmam találkozni. Hary Arabian, neszebari születésű művész, kinek nagyszülei a század elején menekültek Bulgáriába. De megfordultak örmény művészek a kecskeméti zománcművészeti alkotótelepen is.

Kótai József
ötvösművész

<><><><><>

Hírek, információk

Röviden megismételünk néhány - korábbi számainkban megjelent - továbbra is aktuális felhívást, információt:

- **Továbbra is várjuk észrevételeiket, megjegyzéseiket a Fővárosi Örmény Klubbal és annak kiadványával, a Füzetekkel kapcsolatban.**
- **Folytatjuk az előadások között az "Örmény családok bemutatkozása" sorozatot, kérjük jelentkezésüket a bemutatkozásra.**